
CROSS-BORDER CULTURAL TOURIST ROUTES IN PODKARPACKIE VOIVODESHIP

Małgorzata BUCZEK-KOWALIK, Teresa MITURA

Faculty of Physical Education, University of Rzeszow

Key words:

- cultural tourism,
- cultural tourist routes,
- a cross-border trail

Abstract:

The article presents some examples of cultural tourist routes designated within the territory of Podkarpackie Voivodeship. Considering abundant and often unique cultural values offered by the region, these routes are an important part of cultural tourism which becomes more and more popular among tourists.

INTRODUCTION

Cultural tourism represents this type of tourism which has recently drawn the attention of both tourists and researchers.

Following A. Mikos von Rohrscheidt's (2010, p.15). definition, cultural tourism embraces all group or individual tourist tours, where an essential part of the tour itinerary or the crucial argument for individuals deciding to engage or take part in the trip is the occasion to encounter some cultural products broadening the participants' knowledge of the culture and of the surrounding human world as the cultural creation.

An alternative approach is represented among others by K. Przeclawski (1997, p.32-33), who indicates that tourism can be itself considered as a cultural phenomenon. The inextricable relationship between tourism and culture is demonstrated by the fact that tourism stands for all: the function, element and transmitter of culture. Furthermore, tourism is a meeting of cultures and it can provide a stimulus for cultural changes.

It becomes more and more popular in the cultural tourism to create the routes which are related to a homogeneous type of cultural objects and landmarks, intangible values of culture or prominent historical figures. The trails organized this way are referred to as cultural tourist routes, linking the landmarks and places which have been chosen according to set thematic criteria and form a unique and representative example that depicts broad-based cultural heritage of a given region, society, ethnic group, national minority or nation. While introducing to tangible cultural heritage such a trail facilitates its discovery and popularisation (Gawel 2011, p.76).

Thematic trails represent a cultural tourist offer of a given area, thus facilitating the creation of a new tourism brand for a complex of places and landmarks found there. Creation and functioning of properly coordinated routes makes it easier to organize and complete the cultural thematic tours (Mikos von Rohrscheidt 2010, p.31-32).

A cultural tourist route may become a new tourism product forming a new entity out of already existing objects which are frequently dispersed and lying in different territorial units. This is a combined tourism product that may additionally build up around its theme and related places and landmarks a lot of different tourism services located along the trail (Mikos von Rohrscheidt 2010, p.21).

According to the definition proposed by the International Committee on Cultural

Routes of ICOMOS (CIIC-ICOMOS) a cultural route is a land, water, mixed or other type of route, which is physically determined and characterized by having its own specific and historic dynamics and functionality. Historic routes have generated exchanges of goods, ideas, knowledge and values within one or between different countries or regions, thus contributing to the crossing of cultures over space and time which is demonstrated nowadays by both tangible and intangible heritage of the regions. Cultural routes are suitable cultural instruments for highlighting the fact that cultural reality is a multi-faceted evidence, which requires a multi-disciplinary approach. They are the result of centuries of historical contact.

Cultural routes are categorized by the International Committee on Cultural Routes according to :

- territorial scope: national and international,
- coverage: within one region or across all cultural area
- the purpose of creation: social, economical, commercial, administrative, cultural and spiritual or else multi-dimensional.
- time of functioning: used in the past and used until these days
- route: land, water, mixed or other type of routes (<http://www.icomos-ciic.org>).

The study aims at presenting some cultural tourist routes of Podkarpacie which constitute an important cultural tourism product and allow to uncover this region of undoubtedly high cultural advantages.

THE TOURIST ROUTE OF THE LUBOMIRSKI FAMILY SEATS

The Tourist Route of the Lubomirski Family Seats encompasses the places related to the lordly family within the territories of Podkarpackie Voivodeship in Poland, Lviv Oblast in Ukraine and Prešov district in Slovakia. The route links historical buildings erected between 16th and 19th century. Significantly, many of them are incredibly well preserved or have been brought to this condition through restoration works. Nowadays they house museums, institutions of culture, hotels, seats of offices and local government authorities

The route starts in the town of Stalowa Wola and it ends in Wiślicz. Its total length is 879 km, whereof it covers 478 km in Polish territory, 247 km in Ukraine and 154 km in Slovakia.

Among the exhibited places, 9 have been classified as family seats (Stalowa Wola, Baranów Sandomierski, Rzeszów, Boguchwała, Łańcut, Przeworsk, Przemyśl, Lwów, Stara Lubovla, Podoliniec, Nowy Sącz, Wiśnicz), and the remaining 19 towns or villages (Jarosław, Kolbuszowa, Sokołów Małopolski, Głogów Małopolski, Miłocin, Rogoźnica, Sanok, Zgłobień, Raclawówka, Zwiężyca, Tarnobrzeg, Medyka, Krakowiec, Miżyniec, Jaworów, Grudek, Sądowa Wisznia, Rudki, Benkowa Wisznia, Krechów, Żółkiew, Kulików, Sambor, Chyrów, Lesko, Ustrzyki Dolne, Hoszów, Olszanica, Krasiczyn, Bircza, Rymanów, Miejsce Piastowe, Dukla, Svidnik, Bardejov, Plaweč) have been defined as significant landmarks along the route, worth visiting for their being related to Lubomirski family or for the other historical and sightseeing values (The Tourist Route of the Lubomirski Family Seats, tourist map).

MUSEUMS IN THE BESKIDS MOUNTAINS - A CROSS-BORDER BIKE TRAIL

A cross-border bike trail is a loom-shaped cycle route based on 21 museum objects and sites of global, national or local importance. It runs mostly along less frequented local roads that pass across the most attractive lands of Krosno district in Poland and through the places of Świdnik, Stropkov and Medzilaborce in Slovakia. On the Polish side, the trail is marked with directional plates bearing the logo of BESKIDZKIE MUZEA (the museums of the Beskids mountains), in Slovakia it follows the cycling trails running in those regions.

The trail runs through Krosno, Kamieniec, Odrzykoń, Żarnowiec, Kopytowa, Bóbrka, Dukla, Olchowiec, Zyndranowa, Rymanów, Miejsce Piastowe, Krościenko Wyżne, Svidnik, Medzilaborce. The total length of the route is 321 km whereof it covers 235 km on the Polish side and 86 km on the Slovakian (<http://www.beskidniski.org.pl/rowery/index.php>).

THE CARPATHIAN TEMPLES TRAIL

The Carpathian Temples Trail runs through 28 towns and villages displaying the most precious sacred objects and sites of cultural heritage of the Polish - Slovak borderland. The route offers ecumenical and interreligious values as there can be found the most treasured temples of Christian (churches and tserkovs) and Jewish rites (synagogues) as well as other places of worship (Beskid Niski przewodnik..., 2007)

The route covers a distance of 150 km. It starts in Stropkov in Slovakia and finishes in Krosno (Poland). The route encompasses: Stropkov, Krusinec, Vyskovce, Vislava, Olsavka, Bukowce, Staskovce, Vladica, Gribov, Kozuchovce, Mirola, Bodruzal, Krajna Polana, Nizny Komarnik, Vysny Komarnik, Barwinek Trzciana, Dukla, Chyrowa, Wietrzno, Krosno, Miejsce Piastowe, Iwonicz, Klimkówka, Rymanów, Bałucianka, Królik Polski, Jaśliska.

OIL TRAIL

This cross-border trail links places related to the beginning and history of oil industry, located in the districts of Jasło, Sanok, Lesko, and Bieszczady on Polish territory and in the oil-producing region of Borysław - Drohobycz and in Lviv in Ukraine. The main places on the route are: Jasło – Krosno – Sanok – Lesko – Ustrzyki Dolne – Sambor – Borysław – Drohobycz – Lwów.

Along the route, there are open-air museums (Bóbrka) and indoor exhibits (Krosno) displaying the objects on the history of oil industry and showing sites where some old oil equipment can sometimes be found in still operating mines. (http://www.wrota.podkarpackie.pl/pl/turystyka/szlaki/szlak_naftowy).

Apart from places related to extractive industry, the route encompasses also other sites presenting particular natural and cultural assets. The oil trail has been awarded with a certificate of "The Tourist Product of the Year 2005" granted by the Polish Tourist Organisation.

THE TRAIL OF CARPATHIAN HIGHLAND ROBBERS

The trail of Carpathian highland robbers runs through the territories of five countries - Poland, Slovakia, the Czech Republic, Ukraine and Romania. It starts in Żywiec in the Żywiec Beskids mountain range, which became known as a true capital of Carpathian brigandage. The route's length approximates 4,000 km and as many as 600 sites related to the robbers past activities have been marked there. As one of the world's longest and most interesting tourist routes, it aspires to enter the Guinness Book of Records.

In the territory of Poland the route crosses the following mountain groups and geographic regions: Beskid Żywiecki, Beskid Śląski, Beskid Mały, Beskid Makowski, Beskid Sądecki, Beskid Wyspowy, Gorce, Spisz, Pieniny, Orawa, Podhale, Tatry, Śląsk Cieszyński, Kotlina Oświęcimska. Further on, it leads by Świętokrzyskie Mountains, Lower Beskids and Bieszczady Mountains.

Within the Lower Beskids the route runs through: Biecz – Zbójnicka piwnica pod Oстрыm Wierchem (Zbojnicka Cave)– Rymanów Zdrój – Jaskinia Mroczna (Mroczna Cave)– Bratne (Zbójnicka Skała - rock formation), whereas in Bieszczady Mountains it crosses: Łopiennik – Hnatowe Berdo – Dwernik Kamien – Tarnica – Szczobok – Opołonek – Baligród – Halicz – Wołosate – Balnica – Komańcza – Dźwiniacz Górny – Zbójnicka Polana i Rosohate – Smerek – Solinka – Wetlina – Jaworzec – Lesko – Beniowa – Orlec – Sianki –

Jasiel – Jasło) (http://zbojnickiszlak.pl/index.php?menu=b&id_menu=680).

CARPATHIAN WINE ROUTE

Carpathian Wine Route route coincides with the historic route along which thousands of wine barrels travelled from Hungary, via Slovakia to the south of Poland. There were two main wine routes leading to Podkarpacie region. One route led through the villages or towns of: Tokaj – Sárospatak – Sátoraljaújhely – Trebisov – Michalovce - Humenne – Bukowsko – Zarszyn – Besko – Rymanów – Krosno. The other one encompassed: Tokaj – Sárospatak – Sátoraljaújhely – Trebisov – Michalovce – Humenne – Roztoki Górne – Cisna – Baligród – Hoczew – Lesko – Sanok – Miejsce Piastowe – Krosno. Thousands of wine barrels called "węgryzn" (i.e. wine of Hungarian origin) were transported by merchants along these routes and many towns in the south of Poland enriched trading Hungarian wine.

Nowadays the wine traditions are propagated and reconstructed by Portius Association from Krosno, which also aims at propagating and "revitalizing" the ancient wine route (<http://przewodnikbieszczadzki.prv.pl>).

ART DECO ARCHITECTURE TRAIL

This route encompasses two towns of Stalowa Wola and Lviv. In both cities most representative landmarks of Art Deco style have been marked.

In Stalowa Wola these include, among others, a seat of the Steelworks Chief Management, the outpatient department, Hutnik Hotel, Public Prosecutor's Office Building (a pre-war hotel), the executive detached house, officials' apartments, workers' houses.

Lviv's Art Deco styled landmarks are, among others, numerous residential villas, the building of the Academy of Economics, the Officials' Building, the building of Architectural Offices, the building of Brotherhood of a Good Death, the Student Hostel and tenement buildings (http://muzeum.stalowawola.pl/_ext/art_deco_szlak/).

CONCLUSION

Podkarpackie Voivodeship is very rich in tourist attractions which facilitate development of various forms of tourism, cultural tourism included. There are plenty of interesting objects and sites, which are however frequently scattered, and as long as they are treated as isolated landmarks they do not represent as significant tourist attraction as they certainly may become upon including them in a joint tourism product such as a cultural tourist route.

These continually developed and traced cultural tourist routes play a crucial role in exploring unique places of Podkarpackie Voivodeship, and they constitute a valuable cultural tourism offer. The routes fulfill different functions, of which the most important are sightseeing features (availability of cultural goods or contemporary artifacts) and educational features (broadening the tourists' knowledge).

Cultural tourist routes which are created within the area may become "a true magnet" drawing potential tourists who are interested in the cultural theme proposed by the route, some interesting and mysterious story, different culture, religion or the region's ethnography.

As the region's tourism products they highlight its main advantages, enhance its tourist values and what is more, they stimulate its economic development. Additionally, they make a significant contribution to the protection of cultural heritage and a dynamic development of cultural tourism in these days undoubtedly highly influences further research works in quest for an original theme taken from the history and culture of the region, thus providing a basis for the creation of cultural tourist routes.

LITERATURE:

1. *Beskid Niski przewodnik* (2007) Ed. Rewasz, Pruszków.
2. Gawęł Ł. (2011) *Szlaki dziedzictwa kulturowego. Teoria i praktyka zarządzania*. Ed. UJ, Kraków.
3. Mikos von Rohrscheidt A. (2010) *Regionalne szlaki tematyczne – idea, potencjał, organizacja*, Proksenia, Kraków.
4. Przeclawski K. (1997) *Człowiek a turystyka. Zarys socjologii turystyki*, Albis, Kraków.
5. *Turystyczny Szlak Gniazd Rodowych Lubomirskich* (2006) mapa turystyczna 1:400000, Ed. Muzeum Regionalne w Stalowej Woli (Regional Museum in Stalowa Wola), Stalowa Wola .
6. <http://www.beskidniski.org.pl/>
7. <http://www.wrota.podkarpackie.pl/>
8. <http://www.icomos-ciic.org/>
9. <http://zbojnickiszlak.pl/>
10. <http://muzeum.stalowawola.pl/>

TRANSGRANICZNE SZLAKI TURYSTYCZNO – KULTUROWE W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM

Małgorzata **BUCZEK-KOWALIK**, Teresa **MITURA**

Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

Słowa kluczowe:

- turystyka kulturowa,
- szlaki turystyczno – kulturowe,
- szlak transgraniczny

Streszczenie:

W artykule zaprezentowano wybrane przykłady szlaków turystyczno – kulturowych wytyczonych na terenie województwa podkarpackiego. Ze względu na liczne i często unikatowe walory kulturowe Podkarpacia szlaki te stanowią ważny element turystyki kulturowej, która zyskuje coraz większą popularność wśród turystów.

WSTĘP

Turystyka kulturowa jest formą turystyki, która w ostatnim czasie stała się przedmiotem zainteresowania badaczy, a także samych turystów.

A. Mikos von Rohrscheidt (2010, s. 15) definiuje turystykę kulturową, jako wszystkie grupowe bądź indywidualne wyprawy o charakterze turystycznym, których zasadniczą częścią programu podróży, lub argumentem dla decyzji o jej podjęciu, jest spotkanie uczestników z wytworami kultury, wpływające na powiększenie ich wiedzy o niej i o zorganizowanym przez człowieka świecie otaczającym, jako jej wytworze.

Inne podejście prezentuje K. Przeclawski (1997, s. 32-33), który zauważa, iż sama turystyka jest zjawiskiem kulturowym. Nierozzerwalne związki turystyki i kultury uwidaczniają się w tym, że turystyka jest funkcją, elementem oraz przekazem kultury. Ponadto turystyka jest spotkaniem kultur i może stymulować przemiany kulturowe.

W turystyce kulturowej coraz bardziej popularne staje się tworzenie szlaków, które związane zostają z jednorodnym typem obiektów kulturowych, wartościami kultury niematerialnej czy wybitnymi postaciami historycznymi. Tak organizowane szlaki określane są, jako szlaki turystyczno – kulturowe lub potocznie, jako szlaki tematyczne. Łączą one obiekty i miejsca wybrane według ustalonego kryterium tematykacji i są unikatowym i reprezentatywnym przykładem ilustrującym szeroko pojęty dorobek kulturowy danego regionu, społeczności, grupy etnicznej, mniejszości narodowej czy narodu. Poprzez prezentację dziedzictwa materialnego szlak taki umożliwia jego poznanie i popularyzowanie (Gawel 2011, s.76).

Szlaki tematyczne stanowią także ofertę turystyczno – kulturową danego obszaru, umożliwiają stworzenie w jego ramach nowej marki turystycznej dla zespołu miejsc i obiektów. Powstanie i funkcjonowanie prawidłowo koordynowanych szlaków ułatwia organizację i realizację kulturowych podróży tematycznych (Mikos von Rohrscheidt 2010, s. 31-32).

Turystyczno – kulturowy szlak może stać się nowym produktem turystycznym łącząc w nową całość istniejące, często rozproszone, leżące w różnych jednostkach terytorialnych, obiekty. To złożony produkt turystyczny, który ponadto może łączyć wokół swojego tematu i związanych z nim określonych miejsc i obiektów, różnorodne usługi turystyczne, zlokalizo-

wane wzdłuż przebiegu szlaku (Mikos von Rohrscheidt, 2010, s. 21).

Międzynarodowy Instytut Szlaków Kulturowych (ICOMOS CIIC) przy Międzynarodowej Radzie Ochrony Zabytków (ICOMOS) określa szlaki kulturowe, jako lądowe, wodne, mieszane lub innego rodzaju trasy, fizycznie ustalone, oraz charakteryzujące się własną i historyczną dynamiką i funkcjonalnością. Historycznie, szlaki służyły wymianie towarów, idei, wiedzy i wartości w obrębie, lub pomiędzy krajami i regionami. Tym samym doprowadzały do krzyżowania się kultur w przestrzeni i czasie, co znajduje współcześnie odzwierciedlenie zarówno materialnym, jak i niematerialnym dziedzictwie regionów. Szlaki kulturowe są jednym z narzędzi kultury podkreślającym fakt, że rzeczywistość jest wieloaspektowa i wymaga wielodyscyplinarnego podejścia. Są wynikiem wielowiekowego historycznego kontaktu.

Międzynarodowy Instytut Szlaków Kulturowych kategoryzuje szlaki kulturowe z uwagi na:

- zasięg terytorialny: krajowe i międzynarodowe,
- zakres: w obrębie regionu lub całej kultury,
- cel powstania: społeczne, ekonomiczne, handlowe, administracyjne, kulturowe i duchowe oraz wielowymiarowe,
- czas: używane w przeszłości i nadal używane,
- przebieg: ziemne, wodne, mieszane lub innego rodzaju trasy (<http://www.icomos-ciic.org>).

Celem artykułu jest prezentacja wybranych szlaków turystyczno – kulturowych Podkarpacia, które stanowią istotny produkt w obrębie turystyki kulturowej i pozwalają na lepsze poznanie, tego niewątpliwie atrakcyjnego pod względem kulturowym, regionu. Skupiono się jedynie na szlakach transgranicznych, w celu ukazania jedności historycznej i kulturowej łączącej regiony sąsiednich państw.

SZLAK RODOWY GNIAZD LUBOMIRSKICH

Turystyczny Szlak Gniazd Rodowych Lubomirskich wiedzie przez miejscowości związane z magnackim rodem na terenach województwa podkarpackiego w Polsce, obwodu lwowskiego na Ukrainie i okręgu preszowskiego na Słowacji. Elementem łączącym są obiekty historyczne wzniesione od XVI do XIX wieku. Wiele z tych obiektów zachowało się do dzisiaj w doskonałym stanie lub zostało do takiego stanu doprowadzone dzięki pracom restauratorskim. Obecnie mieszczą się w nich muzea, placówki kulturalne, obiekty noclegowe, siedziby urzędów i władz lokalnych.

Szlak ma swój początek w Stalowej Woli, a kończy się w Wiśniczu. Jego całkowita długość wynosi 879 km, z czego na terenie Polski jest 478 km, na Ukrainie 247 km i na Słowacji 154 km.

Spośród miejscowości znajdujących się na szlaku, 9 (Stalowa Wola, Baranów Sandomierski, Rzeszów, Boguchwała, Łańcut, Przeworsk, Przemyśl, Lwów, Stara Lubovla, Podoliniec, Nowy Sącz, Wiśnicz) zaliczonych zostało do gniazd rodowych Lubomirskich, a pozostałe 19 (Jarosław, Kolbuszowa, Sokołów Małopolski, Głogów Małopolski, Miłocin, Rogoźnica, Sanok, Zgłobień, Raclawówka, Zwiężyca, Tarnobrzeg, Medyka, Krakowiec, Miżyniec, Jaworów, Grudek, Sądowa Wisznia, Rudki, Benkowa Wisznia, Krechów, Żółkiew, Kulików, Sambor, Chyrów, Lesko, Ustrzyki Dolne, Hoszów, Olszanica, Krasiczyn, Bircza, Rymanów, Miejsce Piastowe, Dukla, Svidnik, Bardejov, Plawec) określono, jako miejscowości godne zainteresowania ze względu na związki z Lubomirskimi lub inne walory historyczne i krajoznawcze (Turystyczny Szlak Gniazd Rodowych Lubomirskich, mapa turystyczna).

BESKIDZKIE MUZEA – TRANSGRANICZNY SZLAK ROWEROWY

Jest to trasa rowerowa tworząca pętlę opartą o 21 obiektów muzealnych o randze światowej, krajowej bądź lokalnej. Prowadzi w większości mało uczęszczanymi drogami lokalnymi, przebiegającymi przez najbardziej atrakcyjne tereny powiatu krośnieńskiego w Polsce oraz okresów: Świdnik, Stropkov i Medzilaborce na Słowacji. Po stronie polskiej szlak jest oznakowany za pomocą tabliczek kierunkowych, opatrzonych logo BESKIDZKIE MUZEA, po stronie słowackiej wpisuje się w istniejące tam cyklotrasy.

Szlak wiedzie przez Krosno, Kamieniec, Odrzykoń, Żarnowiec, Kopytowa, Bóbrkę, Duklę, Olchowiec, Zyndranową, Rymanów, Miejsce Piastowe, Krościenko Wyżne, Svidnik, Medzilaborce. Łączna długość trasy wynosi 321 km, z czego po stronie polskiej jest 235 km, po stronie słowackiej 86 km (<http://www.beskidniski.org.pl/rowery/index.php>).

SZLAK ŚWIĄTYŃ KARPACKICH

Przebiega przez 28 miejscowości, w których znajduje się 35 najcenniejszych zabytków kultury sakralnej pogranicza polsko - słowackiego. Szlak ma walory ekumeniczne i międzyreligijne, ponieważ znalazły się na nim najcenniejsze świątynie chrześcijańskie (kościóły i cerkwie) i judaistyczne (synagogi) oraz miejsca otaczane kultem.

Szlak liczy 150 km, rozpoczyna się w Stropkovie na Słowacji, a kończy w Krośnie. Trasa szlaku wiedzie przez: Stropkov, Krusinec, Vyskovce, Vislava, Olsavka, Bukowce, Staskovce, Vladica, Gribov, Kozuchovce, Mirola, Bodruzal, Krajna Polana, Nizny Komarnik, Vysny Komarnik, Barwinek Trzciana, Dukla, Chyrowa, Wietrzno, Krosno, Miejsce Piastowe, Iwonicz, Klimkówka, Rymanów, Bałucianka, Królik Polski, Jaśliska (Beskid Niski przewodnik..., 2007).

SZLAK NAFTOWY

Ten transgraniczny szlak łączy miejsca związane z narodzinami i historią przemysłu naftowego znajdujące się w powiecie jasielskim, krośnieńskim, sanockim, leskim, bieszczadzkim po stronie polskiej oraz w rejonie zagłębia borysławsko – drohobyckiego i Lwowa po stronie ukraińskiej. Jego główna oś to miejscowości: Jasło – Krosno – Sanok – Lesko – Ustrzyki Dolne – Sambor – Borysław – Drohobycz – Lwów.

Na szlaku znajdują się zarówno skanseny (Bóbrka) i muzea (Krosno), w których zlokalizowano i urządzono ekspozycje poświęcone historii przemysłu naftowego, jak i miejsca, gdzie w czynnych jeszcze kopalniach napotyka się ocalałe, stare urządzenia naftowe (http://www.wrota.podkarpackie.pl/pl/turystyka/szlaki/szlak_naftowy).

Poza miejscowościami związanymi z przemysłem wydobywczym na szlaku opisano także inne miejsca posiadające ciekawe walory przyrodnicze i kulturowe. Szlak Naftowy został uhonorowany certyfikatem „Turystyczny produkt roku 2005” nadanym przez Polską Organizację Turystyczną.

SZLAK ZBÓJNIKÓW KARPACKICH

Szlak Zbójników Karpackich przebiega przez teren pięciu krajów – Polskę, Słowację, Czechy, Ukrainę i Rumunię. Zaczyna się w Żywcu w Beskidzie Żywieckim, który wyrósł na stolicę zbójnictwa karpackiego. Szlak ma około 4 000 km, a na jego przebiegu opisano ponad 600 miejsc związanych ze zbójnikami. Jako jeden z najdłuższych i najciekawszych na świecie szlaków turystycznych pretenduje na wpis do Księgi Rekordów Guinnessa.

Szlak na terenie Polski przebiega m.in. przez następujące grupy górskie i krainy geograficzne: Beskid Żywiecki, Beskid Śląski, Beskid Mały, Beskid Makowski, Beskid Sądecki, Beskid Wyspowy, Gorce, Spisz, Pieniny, Orawę, Podhale, Tatry, Śląsk Cieszyński, Kotlinę Oświęcimską. W dalszej kolejności wiedzie przez Góry Świętokrzyskie, Beskid Niski i Bieszczady.

W Beskidzie Niskim trasa tego szlaku wiedzie przez: Biecz – Zbójnicka piwnica pod Oстрыm Wierchem – Rymanów Zdrój – Jaskinia Mroczna – Bratne (Zbójnicka Skala), w Bieszczadach natomiast przez: Łopiennik – Hnatowe Berdo – Dwernik Kamień – Tarnica – Szczobok – Opołonek – Baligród – Halicz – Wołosate – Balnica – Komańcza – Dźwiniacz Górny – Zbójnicka Polana i Rosohate – Smerek – Solinka – Wetlina – Jaworzec – Lesko – Beniowa – Orlec – Sianki – Jasiel – Jasło) (http://zbojnickiszlak.pl/index.php?menu=b&id_menu=680).

KARPACKI SZLAK WINA

Trasa Karpackiego Szlaku Wina pokrywa się z historycznym traktem, który przez wieki przemierzały tysiące beczek z winem z Węgier przez Słowację do południowej Polski. Na Podkarpaciu wiodły dwie główne trasy. Jedna prowadziła przez miejscowości: Tokaj – Sárospatak – Sátoraljaújhely – Trebisov – Michalovce – Humenne – Bukowsko – Zarszyn – Besko – Rymanów – Krosno. Trasa druga wiodła przez: Tokaj – Sárospatak – Sátoraljaújhely – Trebisov – Michalovce – Humenne – Roztoki Górne – Cisna – Baligród – Hoczew – Lesko – Sanok – Miejsce Piastowe – Krosno. Szlakami tymi kupcy przez setki lat przewozili tysiące beczek z węgryńskim winem, a na handlu węgryńskim winem wzbogaciło się wiele miast południowej Polski, szczególnie Krosno.

Współcześnie tradycje winiarskie odtwarza Towarzystwo „Portius” z Krosna, które ponadto jest propagatorem odtworzenia i „ożywienia” dawnego szlaku winiarskiego (<http://przewodnik-bieszczadzki.prv.pl/>).

SZLAK ARCHITEKTURY ART DECO

Szlak ten obejmuje dwa miasta Stalową Wolę oraz Lwów. W obu miastach opisano obiekty najbardziej reprezentacyjne dla tego stylu.

W Stalowej Woli są to m.in. Budynek Dyrekcji Naczelnej Huty, przychodnia przyszpitalna, Hotel Hutnik, budynek prokuratury (przedwojenny hotel), siedziba Urzędu Miasta (przedwojenny hotel), willa dyrektorska, bloki urzędnicze, domki robotnicze.

We Lwowie w nurcie Art Deco postawiono m.in. liczne wille mieszkalne, Gmach Akademii Handlowej, Budynek Urzędników, budynek Biura Architektonicznego, Dom Bractwa Dobrej Śmierci, Dom Akademicki oraz kamienice mieszkalne (http://muzeum.stalowawola.pl/_ext/art_deco_szlak/).

ZAKOŃCZENIE

Województwo podkarpackie to obszar bogaty w walory turystyczne, które dają możliwość rozwoju różnorodnych form turystyki w tym również i turystyki kulturowej. Znajduje się tutaj wiele ciekawych obiektów, niestety często rozproszonych, które występując oddzielnie nie stanowią tak znaczącej atrakcji turystycznej, jaką mogą się stać po włączeniu w jeden, wspólny produkt turystyczny, jakim jest szlak turystyczno – kulturowy.

W poznawaniu unikatowych miejsc województwa podkarpackiego dużą rolę odgrywają opracowywane i wytyczane szlaki turystyczno – kulturowe, stanowiące ofertę turystyki kulturowej. Szlaki te pełnią różne funkcje, z których najważniejsze to funkcje krajoznawcze (udostępnienie dóbr kultury lub walorów współczesnej działalności człowieka) oraz edukacyjne (wzbogacanie wiedzy turystów).

Tworzone na terenie omawianego obszaru szlaki turystyczno – kulturowe mogą stać się „magnesem” przyciągającym turystów zainteresowanych proponowanym przez szlak tematem, ciekawą i tajemniczą historią, „odmienną” kulturą, religią, czy etnografią regionu.

Szlaki turystyczno – kulturowe, jako produkty turystyczne regionu podkreślają główne jego atuty, zwiększają atrakcyjność turystyczną, a ponadto stymulują jego rozwój gospodarczy. Ponadto wnoszą znaczący wkład w ochronę dziedzictwa kulturowego,

a dynamiczny rozwój turystyki kulturowej niewątpliwie wpływa na poszukiwanie oryginalnego tematu w historii i kulturze regionu i, w oparciu o niego, tworzenie szlaków turystyczno – kulturowych.

BIBLIOGRAFIA:

1. *Beskid Niski przewodnik* (2007) Wyd. Rewasz, Pruszków
2. Gawęł Ł. (2011) *Szlaki dziedzictwa kulturowego. Teoria i praktyka zarządzania*. Wyd. UJ, Kraków.
3. Mikos von Rohrscheidt A. (2010) *Regionalne szlaki tematyczne – idea, potencjał, organizacja*, Proksenia, Kraków
4. Przeclawski K. (1997) *Człowiek a turystyka. Zarys socjologii turystyki*, Albis, Kraków.
5. *Turystyczny Szlak Gniazd Rodowych Lubomirskich* (2006) mapa turystyczna 1:400000, wyd. Muzeum Regionalne w Stalowej Woli, Stalowa Wola 2006;
6. <http://www.beskidniski.org.pl/>
7. <http://www.wrota.podkarpackie.pl/>
8. <http://www.icomos-ciic.org/>
9. <http://zbojnickiszlak.pl/>
10. <http://muzeum.stalowawola.pl/>